

Təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirmə sisteminin praktik aspektləri

Lalə Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

E-mail: lale_memmedova95@bk.ru

Rəyçilər: p.ü.f. d., dos. Y.T. Rzayeva,
p.ü.f.d., dos. A.Ş. Həşimova

Açar sözlər: təhsilin keyfiyyəti, təlim nəticələri, qiymətləndirmə

Ключевые слова: качество образования, результаты обучения, оценка

Key words: quality of education, learning outcomes, evaluation

XXI əsr keyfiyyət əsri adlandırılır. Cəmiyyətin həyatının müxtəlif sahələrində bilik, humanitar elmlərdə yeni keyfiyyət konsepsiyası formalaşmağa başlamışdır. O, fundamental sosial-iqtisadi və pedaqoji kateqoriya kimi qəbul edilir. Təsadüfi deyil ki, cəmiyyətin gündəlik həyatında «xidmətin keyfiyyəti», «ictimai intellektin keyfiyyəti», «təhsil xidmətlərinin keyfiyyəti», hətta həyatımızın keyfiyyət terminləri ədəbiyyatda tez-tez işlənir və müasir cəmiyyətin həyatında, məişətimizdə rastlaşırıq. Dövlətin, cəmiyyətin və təhsilalanların təhsil sistemində sosial tələbi keyfiyyətli təhsildir. Təhsil sahəsində aparılan bütün islahatların məqsədi məhz onun keyfiyyətinin yüksəldilməsinə nail olmaqdır. Başqa sözlə, bu islahatların əsas məqsədi cəmiyyətin ehtiyac və tələbləri nəzərə alınmaqla, təhsilin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və onun inkişafını təmin etməkdir. Bununla əlaqədar təhsilin keyfiyyətini şərtləndirən amillərə, ilk növbədə təhsilin məzmununa, tədris texnologiyalarına və qiymətləndirmə sistemlərinə yenidən, dövrün tələbləri səviyyəsində baxılması zərurəti yaranmışdır.

«Mütərəqqi təhsil ideyası»nın əsas mahiyyəti ondan ibarət idi ki, təhsil elmi biliklərin yox, sənaye və texnologiyanın inkişaf istiqamətlərinə uyğun gələn həyati bacarıqların formalaşmasına yönəldilirdi. Təhsilin məzmununa bu cür yeni baxışlar tədricən qiymətləndirməyə yanaşmanı da dəyişdi. Artıq qiymətləndirmə daha çox biliklərin tətbiqinə və həyatla əlaqələndirilməsinə əsaslanırdı. Beləliklə, ümumiləşdirmə aparsaq, qiymətləndirmənin mahiyyətini və xarakterini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

➤ idarəedici - təhlil vasitəsilə əldə edilən nəticələr əsasında yeni keyfiyyət səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi;

➤ səfərbəredici - təhsilin keyfiyyətinin təmin olunmasında təhsilverənlərin, təhsilalanların, valideynlərin, məktəb rəhbərlərinin, təhsili idarəetmə orqanlarının səylərinin birləşdirilməsi və məsuliyyətinin artırılması;

➤ inkişafetdirici - qiymətləndirmənin nəticələrinə görə keyfiyyət dəyişikliklərinin aparılması prosesində təhsilalanların, təhsilverənlərin, idarəedənlərin inkişafı;

➤ perspektivlilik - mövcud nəticələrə görə gələcək fəaliyyət istiqamətlərinin və təhsil siyasətinin müəyyənləşdirilməsi;

➤ proqnostik - təhsilin keyfiyyətinin bugünkü inkişaf səviyyəsi baxımından növbəti mərhələlər üçün hədəflərin real təsəvvür edilməsi.

Təhsil müəssisələrində təhsil keyfiyyətinin idarə olunmasının daxili sistemi aşağıdakılardır:

a) Müəllim-şagird münasibətləri. Bu münasibətlər keyfiyyətin ya yüksəlməsinə, ya da

aşağı düşməsinə təsir edən başlıca istiqamətdir;

b) Müəllim təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasında ixtisaslaşmış ekspert rolunu oynayan mütəxəssisdır;

c) İdarəetmənin digər subyektləri – müəssisə rəhbərləri, valideynlər, məktəbin digər əməkdaşları, ictimai xarakter daşıyan digər bölmələrin rəhbərləri, texniki personal keyfiyyətin əldə edilməsi üçün şəraiti yaradanlar [3, s. 86-87].

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin əsas məsələlərindən biri məktəbdə təhsil prosesinin səmərəli idarə olunmasıdır. Məktəbdə təlim-tərbiyə prosesinin uğurlu getməsinə, yüksək nailiyyətlərin əldə olunmasını, şagirdlərin təhsil ehtiyaclarının dolğun ödənilməsinə şərtləndirən əsas amillərdən biri pedaqoji kollektivin elmi-metodik hazırlıq səviyyəsidir. Təhsil prosesi müəllimlə şagird arasında bilavasitə tədris fəaliyyətində və ya dərscənkənar məşğələlərdə, müasir dövrdə distant təhsil sistemində həyata keçirilir. Bu da konkret təhsil situasiyalarında müəllimlə şagirdin dərindən məzmunlu əlaqələrinin formalaşmasından asılıdır.

Təhsilin keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsində əsas göstərici şagirdin təlim nəticələri olduğundan, həmin nəticələrin obyektiv qiymətləndirilməsi də keyfiyyəti üzə çıxaran ən etibarlı mənbə hesab olunur. Qiymətləndirmə mexanizmlərinin və vasitələrinin yaradılması təhsilin məzmun standartları və fənn kurikulumları hazırlandıqdan sonra növbəti mərhələlər hesab olunur. Yeni qiymətləndirmə sistemi aşağıdakıları təmin edir:

— təhsildə müsbət dəyişikliklərin aparılması üçün mühüm vasitə rolunun yerinə yetirilməsini;

— təhsilin keyfiyyəti üçün əsas göstərici olan “şagirdin təlim nəticələri” haqqında etibarlı məlumat verilməsini;

— qiymətləndirmə vasitəsilə şagirdin bilik və bacarıqları haqqında kifayət qədər məlumat əldə edildikdən sonra fənn kurikulumlarında və dərsləklərdə müvafiq dəyişikliklərin aparılmasını;

— təhsildə olan bəzi neqativ hallara qarşı mübarizə vasitəsi funksiyasını;

— qiymətləndirmədə yeni yanaşmaların yaddaşa əsaslanan qiymətləndirmənin əksinə olaraq, məntiqi təfəkkür vərdişlərinin inkişafına xidmət etməsini [5, s. 93].

Hazırda ənənəvi qiymətləndirmədən fərqli olaraq, tamamilə yeni metod və üsullardan (məsələn, portfolio, layihə işi, özünüqiymətləndirmə və s.) istifadə olunmaqla öyrənənlərin nailiyyətləri şagirdyönümlü istiqamətdə yoxlanılır və qiymətləndirilir. Bu dəyişikliklər vasitəsilə şagirdlər tədris prosesinə daha çox cəlb olunurlar və özlərinin öyrənmə prosesinə daha yaxşı nəzarət edə bilirlər.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sahəsində vacib istiqamətlərdən biri təhsilənlərin təlim fəaliyyətinin, nəticələrinin dövlət standartlarına uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsidir. Başqa sözlə, bu proses kurikulum üzrə qiymətləndirmə də adlandırılır. Bu zaman ciddi əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri kurikulumlarda təsbit edilmiş dövlət standartlarının dövrün tələbinə görə hansı səviyyədə tərtib olunması, eləcə də bu standartların şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsi vəziyyətinin müəyyənləşdirilməsidir.

Müasir məktəb müxtəlif xarakterli diaqnostik (müəyyənləşdirici) metodikalardan istifadə edir. Bəzən elə hallar olur ki, hətta müəllimlər özləri müxtəlif diaqnostik formalar hazırlayıb tətbiq edirlər. Diaqnostik metodikaları istiqamətindən asılı olaraq iki hissəyə – pedaqoji və psixoloji hissələrə bölünür. Aydın ki, psixoloji diaqnostik metodikalar şagird şəxsiyyətinin psixi xüsusiyyətlərini öyrənirsə, pedaqoji diaqnostik metodikalar şagird fəaliyyətinin pedaqoji aspektlərini araşdırır. Bu baxımdan təhsil prosesinin diaqnostikası təlim prosesinin və tətbiq edilən proqramların səmərəlilik səviyyəsinin qiymətləndirilməsinin üzvi hissəsidir. Təlim

prosesində əldə edilmiş hər bir nəticə fəaliyyətin keyfiyyətinin göstəricisi kimi başa düşülür.

Milli qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinə nəzarət etmək üçün müəyyən tədris dövrünün sonunda mütəmadi olaraq həyata keçirilən və şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsini təmin edən sistemdir. Xüsusi təmsiledici seçim etməklə, 4-cü və 9-cu sinif şagirdləri arasında obyektiv testlər, sorğu vərəqələri və müvafiq təlimatlar vasitəsilə bir qayda olaraq, 4-5 ildən bir aparılır və əldə olunan nəticələr kurikulumun, təlim-tədris prosesinin keyfiyyətinin, təhsildə aparılan digər dəyişikliklərin dəyərləndirilməsinə, təhsilin keyfiyyətinə nəzarətin daha səmərəli həyata keçirilməsinə xidmət edir. Milli qiymətləndirmənin məqsədləri aşağıdakılardır:

✓ şagirdlərin təlim nəticələrində zəif və güclü tərəfləri aşkar etməklə, ümumi mənimsəmə səviyyəsini və onun dinamikasını müəyyənləşdirmək;

✓ şagirdlərin təlim nəticələrinə təsir edən mümkün amilləri təsvir etmək və nəticələr arasındakı fərqləri müqayisə etmək üçün şagirdlərin, onların ailələrinin, təhsil müəssisələri və tədris prosesinin xüsusiyyətlərini öyrənmək;

✓ ölkədə təhsil siyasətini müəyyənləşdirmək üçün təhsilin vəziyyəti haqqında müvafiq məlumat toplamaq, öyrənilməsi və müzakirəsi tələb olunan problemləri və təhsilin inkişafının prioritet istiqamətlərini təyin etmək;

✓ şagirdin təlim nəticələrinin və irəliləyişlərinin dəyərləndirilməsi vasitəsilə təhsilin dövlət standartlarının monitorinqini aparmaq, təhsil sisteminin məqsədlərinin müvafiqliyini və səmərəliliyini tənzimləmək, sistemin təsir dairəsini genişləndirmək; təhsil siyasətini müəyyən edənlərin cavabdehlik səviyyəsini artırmaq;

✓ ölkədə təhsilin məzmunu üzrə əsas prioritetlərin ictimaiyyət tərəfindən geniş müzakirəsini təşkil etmək [4, s. 48].

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi məqsədəuyğunluq, qarşılıqlı dəyərləndirmə, müvafiqlik və etibarlılıq, inkişafyönlülük, şəffaflıq və qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanır.

Məqalənin aktuallığı. Dövlətin, cəmiyyətin və təhsilçilərinin təhsil sisteminə sosial tələbi keyfiyyətli təhsildir. Təhsil sahəsində aparılan bütün islahatların məqsədi məhz onun keyfiyyətinin yüksəldilməsinə nail olmaqdır. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin əsas məsələlərindən biri məktəbdə təhsil prosesinin səmərəli qiymətləndirmə sisteminin olmasıdır. Təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirmə işlərinin təşkili bu və ya digər şəkildə tədqiq edilsə də, bu sahədə sistemin inkişaf etdirilməsi üzrə işlərin praktik aspektləri öyrənilməmiş, ümumiyyətlə açıq qalmışdır. Apardığımız tədqiqat bu problemin öyrənilməsinə və həlli yollarının araşdırılmasına həsr edilmişdir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Bu məqalədə ilk dəfə olaraq təhsilin ən mühüm istiqamətlərindən biri olan qiymətləndirmə sisteminin praktik aspektləri araşdırılmış, təhsilin keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsinin əsas göstəriciləri göstərilmişdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə irəli sürülən təkliflər və nəticələr, təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirmə sisteminin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsini təşkil etmək, qiymətləndirmə sisteminin praktik aspektlərini düzgün göstərməkdir. Bu məlumatlar vasitəsilə istər təhsil işçiləri, istərsə də müəllimlər təhsildə keyfiyyətli qiymətləndirmə sistemini müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsini təşkil edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 29 iyul 2006-cı il.
2. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurrikulumu). "Kurrikulum" jurnalı, 2008, №1, səh126-150
3. Əhmədov A., Şərifov T., Abbasov Ə. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi // "Kurrikulum" jurnalı, 2008(1), s.86-87.
4. Mehrabov A., Cavadov İ. Ümumtəhsil məktəblərində monitoring və qiymətləndirmə. Bakı, "Mütərcim", 2007.
5. Məmmədzadə R. Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi. Bakı: "Müəllim", 2010.
6. Mərdanov M., Ağamalıyev R., Mehrabov A., Qardaşov T. Təhsil sistemində monitoring və qiymətləndirmə. Bakı, "Çaşıoğlu", 2003.

L. Мамедова

Практические аспекты системы оценки качества образования

Резюме

Одним из ключевых вопросов повышения качества образования является эффективное управление процессом школьного образования. Одним из основных факторов, определяющих успешность учебного процесса в школе, достижение высоких достижений и полное удовлетворение образовательных потребностей учащихся, является уровень научно-методической подготовки педагогического коллектива. Национальная оценка - это система, которая обеспечивает регулярную оценку успеваемости учащихся в конце определенного академического периода для контроля качества образования.

L. Mammadova

Practical aspects of the quality assessment system of education

Summary

One of the key issues to improving the quality of education is the effective management of the school education process. One of the main factors determining the success of the educational process in the school, the achievement of high achievements and the full satisfaction of the educational needs of the pupils is the level of scientific and methodological training of the pedagogical collective. National Assessment is a system that ensures regular assessment of student achievement at the end of a certain academic period to monitor the quality of education.

Redaksiyaya daxil olub: 24.06.2019